

การพัฒนาแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

The Development of Knowledge Management Model of Aging Groups for Promoting into the Intellectual Capital in Lifelong Education Management

วีรวัฒน์ เข้มแข็ง* คณิต เขียววิชัย** และ นรินทร์ สังข์รักษา***

Verawat Kemkeng Kanit Kheovichai and Narin Sungrugsa

* สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

** ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

*** สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและสภาพปัจจุบันในการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเป็นทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้กลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 3) เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการความรู้กลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเป็นทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่มีรูปแบบเฉพาะในการค้นหา และการถ่ายทอดองค์ความรู้จากทุนทางปัญญาของแต่ละชุมชน โดยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม อาชีพ บริบทในการดำเนินชีวิต ปราชญ์ผู้รู้ในชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ รอบชุมชน คอยเอื้อให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้

รูปแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มีองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบคือ 1) การค้นหาทุนทางปัญญา S (Search for Intellectual Knowledge) มีหน่วยย่อย ประกอบด้วย 1.1) การสร้างโอกาสเพื่อเอื้อให้เกิดการพบปะพูดคุยกันของกลุ่มผู้สูงอายุ (Socialization) 1.2) กระบวนการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่น่าสนใจ อันเกิดจากประสบการณ์ วิธีการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ผ่านกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Externalization) 1.3) การค้นหาและรวบรวมองค์ความรู้เฉพาะที่น่าสนใจจากประสบการณ์ของผู้สูงอายุรายบุคคลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่มีมิติลึก รวบรวม ถิ่นกรอง เพื่อจัดทำเป็นสารสนเทศของทุนปัญญา (Combination of Intellectual Capital) 2) ขั้นตอนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต L (Learning

Life Long Education) คือการนำสารสนเทศของทุนทางปัญญามาวเคราะห์จัดทำเป็นหลักสูตรระยะสั้นและนำไปจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้กลับสู่คนในชุมชนและบุคคลที่สนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาทักษะขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประกอบด้วยทักษะในการประกอบอาชีพ (Occupational skills), ทักษะในการดำเนินชีวิต (Life skills), ทักษะเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน (Development and community skills) 3) ขั้นตอนทวนกลับการเรียนรู้ R (Reflection) ใช้การวัดผลตามจุดมุ่งหมายที่คาดหวังในการเรียนรู้ ได้แก่ทักษะขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย 1) ทักษะชีวิต 2) ทักษะในการพัฒนาอาชีพ 3) ทักษะเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน ซึ่งการสะท้อนกลับการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นตลอดในทุกขั้นตอนของรูปแบบ เพื่อให้เกิดการปรับปรุง พัฒนา ให้ตรงกับความต้องการการเรียนรู้และการนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของผู้เรียน 4) ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ T (Transformative Learning) ใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสรุปผลและหาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Transformative Learning) ในประเด็นดังนี้ 1) ประเด็นด้านทักษะความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามบริบทชุมชน (Affective Attributes) 2) ด้านความรู้ความเข้าใจในทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Cognitive Attributes) 3) ด้านเจตคติที่ดีในการเห็นคุณค่าของทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Psychomotor Attributes)

ผลการประเมินรูปแบบโดยการประชุมอิงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) พบว่า ขั้นตอนการค้นหาและแบ่งปันองค์ความรู้ทุนทางปัญญา (Search and Sharing Intellectual Knowledge) S เป็นขั้นตอนที่มีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งผู้เรียน ครูผู้สอน และชุมชน ส่งผลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความสามัคคี

ภายในชุมชนการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเองโดยการเป็นครูนั้น เป็นแนวคิดที่ดี เนื่องจากจะทำให้ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ตรง จึงทำให้ได้รับความรู้ที่มีมิติลึก ซัดขึ้น และสามารถไขข้อสงสัยในประเด็นต่าง ๆ ได้ทุกมิติ ทั้งยังจะส่งผลดีต่อผู้สูงอายุที่เป็นวิทยากรถ่ายทอดทุนทางปัญญา (ครู) ให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในทุนปัญญาจากประสบการณ์ที่ตนมี เกิดความรู้สึกรักมีค่า ทั้งสังคมชุมชนยังได้ประโยชน์ในด้านการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนแต่ละวัยในชุมชนก่อเกิดความรักสามัคคี เห็นคุณค่าในองค์ความรู้ที่เป็นทุนทางปัญญาของชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ การจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุ ทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

Abstract

The purpose of this research was 1) to study the general information and current situation in knowledge management of the aging group for intellectual capital in lifelong educational management, 2) to develop the knowledge management model for the aging group to supplement intellectual capital in lifelong educational management, and 3) to evaluate and improve knowledge management model of the aging group as intellectual knowledge in lifelong educational management.

Communities in Chiang Mai are unique in making search and transferring of knowledge from intellectual knowledge of each community through learning activities related to tradition, culture, career, context of living and community scholars. The learning process occurs naturally and it is an informal education by relying on factors surrounding the community to promote knowledge transfer. Knowledge management model for the elderly group to supplement intellectual knowledge in lifelong educational management contains 3 key components: 1) **Search for Intellectual Capital**, which can be subdivided into: 1.1) Opportunity creation for facilitating discussion of the aging group (Socialization); 1.2) Process encouraging the exchange of interesting knowledge bases on experience, lifestyle and occupation through group

discussion (Externalization) and 1.3) Search and collection of specific and interesting knowledge from experience of each elderly through in-depth interview in order to gain prudent knowledge. To collect and filter for preparing information of intellectual capital (Combination of intellectual capital); 2) **Learning Lifelong Education:** The analysis of information of intellectual capital for preparing a short-term course and to organize the learning process for transferring to the people in the community and interested parties. To promote the development of basic life skills consisting of occupational skills, life skills and development and community skills; 3) **Reflection:** Apply assessment according to the expected object of learning which is basic lifestyles consisting of: 1) Life skills; 2) Occupational development skill 3) Development and community skills. The reflection of learning can occur throughout all stages of the model in order to improve and develop consistently with needs of learning and to apply according to the objectives of the learners; 4) **Transformative learning:** Apply synthesis of qualitative data for summarizing and finding factors that contribute transformative learning in the following attributes: 1) Basic of life skills as per community context (Affective Attributes); 2) Knowledge and understanding of elderly on intellectual capital (Cognitive Attributes); 3) Attitude of elderly on value of intellectual capital (Psychomotor Attributes).

The results of the model assessment on conferencing with connoisseur (Connoisseurship) find that search and sharing of intellectual knowledge are highly valuable and beneficial steps for learners, mentors and community. They highly affect development and enhancement of quality of life and create harmony within community. The organization of process of learning by giving opportunity to the aging to transmit their knowledge by being mentors is a good idea as it will allow the learners to get knowledge from the experienced person. This is a great way to get a better understanding of the subject matter and to solve the problems in every dimension. It will

also benefit the elderly who are mentors who convey intellectual capital (mentors) that they are proud of intellectual capital from their experience and to tell the values of themselves. In addition, the community gains benefit regarding relationship among people of each age in the community for their harmony and for their cognition of the intellectual capital of the community.

Keywords: Model Development, Knowledge Management of Aging Groups, Intellectual Capital in Lifelong Education Management

บทนำ

ในมุมมองของนักพัฒนาศึกษา ได้เห็นปัญหาการจัดการศึกษาของประเทศที่เป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้ผู้คนออกห่างไกลจากชุมชนเดิมมากขึ้น ด้วยเพราะองค์ความรู้ที่ได้รับจากสถาบันการศึกษานั้นมุ่งเน้นที่จะตอบสนองต่อการพัฒนาคนให้มีความรู้เฉพาะเรื่อง เฉพาะทางมีความเหมาะสมกับงานในการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างภาวะทันสมัย (Modernization) ที่เน้นสร้างคนสมัยใหม่ (Modern Man) ซึ่งแนวคิดตามกระบวนการทัศน์การพัฒนานี้สามารถมองเห็นอย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1-7 ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการใช้ความรู้สำเร็จรูปจากต่างประเทศเป็นหลัก แต่ไม่ได้พัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง มีหน้าฉากองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของเราแต่เดิมก็ถูกลบเลือน มองข้าม ไม่เห็นความสำคัญจนนำมาสู่ปัญหาต่างๆ จึงเป็นเหตุผลที่เราควรมองหาทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างดุลยภาพ (Equilibrium) ในการพัฒนา การจัดการศึกษาต้องตั้งศักยภาพทุนปัญญาชุมชนออกมาบูรณาการกับองค์ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ของตนเอง ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบ เพื่อให้การศึกษาตามความต้องการในแต่ละช่วงวัยซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนาที่มีดุลยภาพ (Equilibrium) เลิกแนวคิดการพัฒนาแบบแยกส่วน แต่เน้นการบูรณาการเพื่อพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic) การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้จนเป็นกระบวนการพัฒนาจากฐานราก (Grassroots Development) จากมูลเหตุในข้างต้นจึงเป็นที่มาของแนวคิดการวิจัยเพื่อส่งเสริมให้เกิดการนำความรู้ของผู้สูงอายุอันเป็นทุนทางปัญญาของชุมชน เป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของชุมชนมาจัดการศึกษาตลอดชีวิต จะช่วยเสริมสร้างให้คนในชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการพัฒนาตนเอง

และชุมชน เกิดการเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุ นำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและสภาพปัจจุบันในการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเป็นทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้กลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
3. เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการความรู้กลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเป็นทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่ในการวิจัย

การวิจัยนี้ได้แบ่งพื้นที่การศึกษาก่อเป็น 2 ระยะ คือ **ระยะที่ 1** การศึกษาข้อมูลในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเป้าหมายจำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพร้าว อำเภอสารภี และอำเภอแมริมและ**ระยะที่ 2** การศึกษาข้อมูลพื้นที่ตำบลยางเนิ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

2. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก

การศึกษาระยะที่ 1 กลุ่มเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 48 คน ได้แก่ 1) ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 3 คนรวม 9 คน 2) ตัวแทนกลุ่มเกษตรกร จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 3 คนรวม 9 คน 3) ตัวแทนกลุ่มผู้จัดการศึกษานอกระบบ จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 2 คนรวม 6 คน 4) ตัวแทนกลุ่มผู้ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 1 คนรวม 3 คน 5) ตัวแทนกลุ่มนักศึกษาการศึกษาอกระบบ (กศน.) จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 3 คนรวม 9 คน 6) ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 1 คนรวม 3 คน และ 7) ตัวแทนกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 3 คนรวม 9 คน

การศึกษาระยะที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย (1) **กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก** จำนวนทั้งสิ้น 16 คน ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มแม่บ้านจำนวน 3 คน ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรจำนวน 3 คน ตัวแทนกลุ่ม อสม.จำนวน 3 คน ตัวแทนผู้นำชุมชนจำนวน 1 คน ตัวแทนกลุ่มนักศึกษา กศน.ตำบลยางเนิ้ง จำนวน 5 คน หัวหน้า กศน.ตำบลยางเนิ้งจำนวน 1 คน และ (2) **กลุ่มผู้เรียนหลักสูตรระยะสั้น** จำนวน 60 คน

3. **ขั้นตอนการวิจัยรูปแบบการจัดการความรู้ของ** กลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มี 4 ขั้นตอนได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R₁) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเป็น 2 ระยะ ได้แก่ **ระยะที่ 1** ประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) 2) การศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปและความต้องการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อำเภอแมริม อำเภอสารภี อำเภอพร้าวโดยการจัดสนทนากลุ่มจำนวนทั้งสิ้น 48 คน 3) ศึกษาแนวการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ประกอบด้วย โรงเรียนชรบาหลวง วิทยาลัย โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลสันป่าตอง, โรงเรียนฮอมสุข 4) การเทียบเคียง (Benchmark) 5) การวิเคราะห์ปัจจัยสถานะแวดล้อม (SWOT Analysis) ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของจังหวัดเชียงใหม่ **ระยะที่ 2** ศึกษาแบบการจัดการศึกษาและสภาพความต้องการของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในพื้นที่ตำบลยางน่อง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดองค์ประกอบหลักไว้ 3 ด้านดังนี้ 1) ด้านการจัดการความรู้ 2) ด้านการส่งเสริมการใช้ทุนปัญญา 3) ด้านการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของตำบลยางน่อง

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนานวัตกรรม (Development: D₁) ดำเนินการสังเคราะห์และสร้างรูปแบบร่าง ภายใต้กรอบแนวคิด ประกอบด้วย 1) ทฤษฎีการจัดการความรู้แบบ SECI Model ของโนนากะและทาเคอุชิ (Nonaka & Takeuchi, 2006) 2) แนวคิดการจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข (Wasi, 2005: 3) ปรัชญา “คิดเป็น” (Vorapipat, 1986) มีการตรวจสอบรูปแบบร่างและคู่มือการใช้รูปแบบโดยใช้การตรวจสอบ 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย **ขั้นที่ 1** การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน และ **ขั้นที่ 2** การตรวจสอบโดยใช้การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน (Stakeholder) จำนวน 14 คน จาก 7 หมู่บ้านมาเป็นตัวแทนร่วมพิจารณาตรวจสอบ ร่วมกันคิดเสนอแนะแนวทางการปรับปรุง พัฒนารูปแบบให้ตรงกับความต้องการเรียนรู้และร่วมรับรองรูปแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (SLRT Model)

ขั้นตอนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้ (Research: R₂) โดยนำรูปแบบ (SLRT Model) มาใช้ในพื้นที่ตำบลยางน่อง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งขั้นตอนรูปแบบ (SLRT Model) มี 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

1. **ขั้นตอนการค้นหาทุนทางปัญญา S (Search for Intellectual Knowledge)** ประกอบด้วย

1) Socialization: (S) วิธีการ คือ สนทนากลุ่มกับตัวแทนผู้สูงอายุจาก 7 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลยางน่อง จำนวน 12 ท่าน เพื่อสอบถามข้อมูลและพูดคุยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสิ่งที่ปฏิบัติของแต่ละคน ตามประสบการณ์ ความถนัด ความชำนาญ การประกอบอาชีพ และกิจกรรมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกองค์ความรู้ที่น่าสนใจในเบื้องต้นโดยการจำแนกออกเป็นองค์ความรู้ทุนปัญญาด้านการประกอบอาชีพ องค์ความรู้ทุนปัญญาด้านการพัฒนาสังคมและชุมชน องค์ความรู้ทุนปัญญาด้านการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ในขั้นตอนต่อไป

2) Externalization: (E) วิธีการคือใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ที่น่าสนใจและโดดเด่นเป็นรายบุคคล แบบเจาะจง เพื่อค้นหาองค์ความรู้ที่น่าสนใจและมีความครอบคลุมในประเด็นต่างๆ ผู้สัมภาษณ์ใช้กระบวนการฟังแบบลึกซึ้ง (Deep Listening) เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ครบถ้วน สามารถแปลค่าจากความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) มาเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เพื่อรวบรวมวิเคราะห์เป็นทุนทางปัญญาของชุมชนในด้านต่างๆ ประกอบด้วย (1) ทุนปัญญาในการประกอบอาชีพ (2) ทุนปัญญาในการพัฒนาสังคมและชุมชน (3) ทุนปัญญาในการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต ต่อไป

3) Combination of Intellectual Capital การวิเคราะห์ทุนปัญญา (Explicit Knowledge to Explicit knowledge) โดยการนำข้อมูลความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์เป็นสารสนเทศเพื่อเรียบเรียงองค์ความรู้ที่เป็นหลักสูตรระยะสั้นประกอบด้วย (1) หลักสูตรระยะสั้นด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต (2) หลักสูตรระยะสั้นด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน (3) หลักสูตรระยะสั้นด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

2. **ขั้นตอนจัดการศึกษาตลอดชีวิต L (Learning Life Long Education)** วิธีการคือการนำข้อมูลสารสนเทศมาจัดทำเป็นหลักสูตรและนำไปจัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้น แก่คนในชุมชนและบุคคลที่สนใจ ได้แก่

1) หลักสูตรระยะสั้นด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เรื่อง “พืชผักรอบบ้านเขาเลือกเอาเตอะเจ้า” เพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารตามบริบทของชุมชนตำบลยางน่อง

2) หลักสูตรระยะสั้นด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนเรื่องประเด็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิต 12 เดือนตามบริบทชุมชนยางนี้

3) หลักสูตรระยะสั้นด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เรื่องการแปรรูปผลผลิตและสมุนไพรตามบริบทชุมชนยางนี้

3. ขั้นตอนการสะท้อนกลับการเรียนรู้ R (Reflection) วิธีการคือการสะท้อนกลับเพื่อทราบถึงผลของการเรียนรู้หลักสูตรระยะสั้นของผู้เรียนในประเด็นด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ และประเด็นด้านการนำไปใช้ประโยชน์ โดยมีเครื่องมือการประเมินผลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อประเมินผล ประกอบด้วย

1) การวัดผลเชิงปริมาณเครื่องมือใช้แบบสอบถามประเมินผลความพึงพอใจต่อการเรียนรู้หลักสูตรระยะสั้นโดยทุนปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนตำบลยางนี้ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กลุ่มประชากรของผู้เรียนหลักสูตรระยะสั้นจำนวน 60 คน เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม

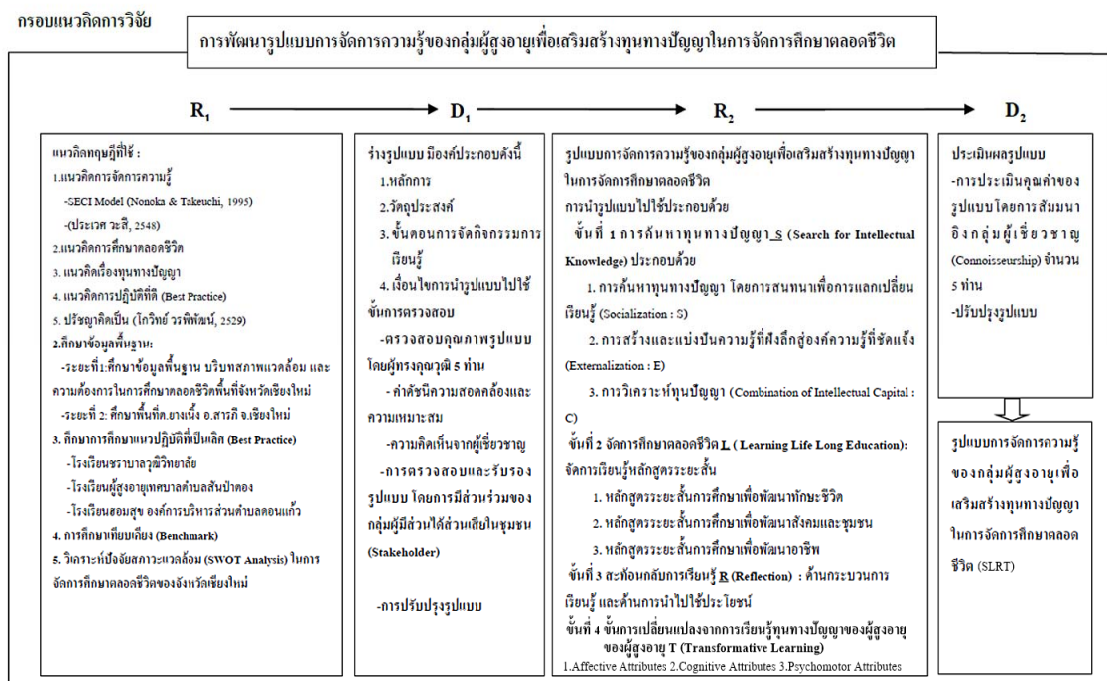
2) การวัดผลเชิงคุณภาพใช้การเลือกหน่วยตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จากผู้เรียนหลักสูตรระยะสั้นเครื่องมือใช้ ประกอบด้วย (1) การสัมภาษณ์แบบมี

จุดสนใจเฉพาะ (Group Interview) จำนวน 6 คน (2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน

4. ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ I (Transformative Learning) วิธีการคือการใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อสรุปผลและหาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ ในประเด็นดังนี้ 1) ประเด็นด้านทักษะความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามบริบทชุมชน (Affective Attributes) 2) ด้านความรู้ความเข้าใจในทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Cognitive Attributes) 3) ด้านเจตคติที่ดีในการเห็นคุณค่าของทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Psychomotor Attributes)

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development: D₂)
การประเมินผลและการปรับปรุง (Evaluation: E) ใช้การประชุมเชิงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) มีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ร่วมกันประเมินคุณค่าของรูปแบบและเสนอแนะในประเด็นที่ควรปรับปรุงเพื่อให้รูปแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (SLRT) ให้มีความสมบูรณ์ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย (Concept Framework)

ผลการศึกษา

การพัฒนาแบบแผนการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปและสภาพปัจจุบันในการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเป็นทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มีดังนี้ **1.1 ผลการศึกษาเอกสาร** พบว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทยนั้นเกิดจากการบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมี “ดุลยภาพ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม (Office of the Secretary of the Education Council, 2010) โดยการศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (National Education Act, 1999) “ความรู้ในตัวคนนั้นได้มาจากวิถีชีวิตจึงสอดคล้องมีประโยชน์ต่อชีวิตและวิถีการดำเนินชีวิตร่วมกัน การจัดการความรู้ก็คือรูปธรรมของการเคารพความรู้ในตัวคน” (Wasi, 2005) ซึ่งแนวทางการจัดการความรู้แบบ SECI Model (Nonaka & Takeuchi, 1995) มีขั้นตอนจำนวน 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่การพบปะเพื่อพูดคุยกัน (Socialization) การถ่ายทอดและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Externalization), การวิเคราะห์เพื่อผสมผสานความรู้ใหม่กับความรู้เดิม (Combination) การผนึกความรู้สู่การปฏิบัติ (Internalization) เพื่อนำทุนทางปัญญาที่ได้มาจัดกระบวนการจัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้นตามแนวทางปรัชญา “คิดเป็น” ซึ่งจะมีการนำข้อมูล 3 ด้านเพื่อประกอบการตัดสินใจ ได้แก่ ข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคม / ชุมชน และข้อมูลวิชาการ ซึ่งจะเครื่องมือในการการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและแสวงหาความสุขแก่ตนเองตามอัตถภาพ (Vorapipat, 1986) **1.2 ผลการศึกษาสภาพบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่** พบว่ามีกระบวนการค้นหาและการถ่ายทอดความรู้จากทุนปัญญาเกิดขึ้นในชุมชนซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยปัจจัยที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดการค้นหาและถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชนประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านสัมพันธภาพของคนในชุมชน (2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของชุมชน (3) ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพของชุมชน สภาพความเป็นชุมชนเมือง (4) ปัจจัยด้านการประกอบอาชีพหลักของคนในชุมชน (5) ปัจจัยด้านวิถีการดำเนินชีวิตในบริบทของชุมชน ซึ่ง**ผลจากแบบสอบถามพบว่า** ชุมชนมีความเข้าใจในกระบวนการแบบแผน วิธีการ การดำเนินงาน ในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนตามลำดับดังนี้ กิจกรรมด้านการจัด

การศึกษาตลอดชีวิตมากที่สุดจำนวนร้อยละ 68.37 กิจกรรมด้านการส่งเสริมการใช้ทุนทางปัญญาจำนวนร้อยละ 43.91 กิจกรรมด้านการจัดการความรู้ จำนวนร้อยละ 35.26 โดยชุมชนมองว่าควรมีการศึกษาและนำทุนปัญญาของชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ในระดับคะแนนเฉลี่ยที่มากที่สุดในทุก ๆ ข้อของประเด็นคำถาม (อำเภอพร้าว คิดเป็นร้อยละ 86.92 อำเภอแมริม คิดเป็นร้อยละ 74.62 อำเภอสารภี คิดเป็นร้อยละ 59.23 ตามลำดับ) และมีความเห็นว่าทุนทางปัญญาจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหของชุมชนได้และเห็นควรให้มีการนำทุนทางปัญญามาจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่คนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Wasee, (2003: 9) ที่กล่าวว่า รากของสังคมคือวัฒนธรรมในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันกลุ่มชนในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ ก็จะเรียนรู้ให้รอดชีวิต และอยู่ได้อย่างสุขสบายพอสมควรในวิถีชีวิต จึงมีการสะสมภูมิปัญญาจากการปฏิบัติไว้เป็นอันมาก ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมคือรากฐานของสังคม **1.3 ผลการศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศและเทียบเคียง (Best Practices & Benchmark)** พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 3 แห่งนั้น มีการค้นหาและการถ่ายทอดความรู้จากทุนทางปัญญาอย่างเป็นธรรมชาติ ตามการปฏิสัมพันธ์และการพบกันของสมาชิก (Socialization) ซึ่งมีการสั่นไหวขององค์ความรู้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (Tacit to Explicit Knowledge) ส่วนระบบการจัดเก็บ การวิเคราะห์เป็นสารสนเทศนั้นยังไม่ที่ชัดเจนเท่าใดนัก ขึ้นอยู่กับความสนใจส่วนตัวของสมาชิก โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 3 แห่งนั้นเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุให้มีความสุขในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก โรงเรียนที่มีความเด่นชัดในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นทุนทางปัญญาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลสันป่าตอง ที่จัดกิจกรรมด้าน “สุขที่ได้เรียนรู้” และกิจกรรม “สุขที่ได้แบ่งปัน” ซึ่งทำให้ผู้เรียนและผู้ถ่ายทอดได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันโดยพบว่าปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์การประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต (Tacit Knowledge) ของตนเองออกมา เป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เพื่อการถ่ายทอดแก่ผู้อื่นได้นั้นมีปัจจัยที่เกื้อหนุนดังนี้คือ (1) ปัจจัยด้านการยอมรับและเคารพองค์ความรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน (2) ปัจจัยด้านการเสริมแรงพลังใจและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน (3) ปัจจัยในการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (4) ปัจจัยด้านบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้**1.4 การวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)** พบว่า**1.4.1** จังหวัดเชียงใหม่มีจุดแข็งและโอกาส ดังนี้ (1) ด้านประชากรผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรผู้สูงอายุทั้งสิ้น 256,873 คน คิดเป็นร้อยละ 15.3

ของประชากรทั้งจังหวัด โดยส่วนใหญ่ประชากรผู้สูงอายุจะอยู่ในช่วงอายุ 60-74 ปีมากถึง 164,074 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 63.8 ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด (Department of Provincial Administration, 2014) ทำให้มีศักยภาพมากในการศึกษาทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (2) จังหวัดเชียงใหม่ความหลากหลายทั้งทางด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่หลากหลายทั้งบนพื้นที่สูงและพื้นราบมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของล้านนามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ องค์ความรู้ของชุมชนสามารถนำมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายได้อย่างหลากหลาย และเป็นที่ต้องการของตลาด 1.4.2 พบว่าจังหวัดเชียงใหม่มีจุดอ่อนและอุปสรรค คือไม่มีหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่สนับสนุนส่งเสริมการจัดการความรู้อย่างชัดเจน ขาดแผนงานขับเคลื่อนการจัดการความรู้ และการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมการจัดการศึกษายังเป็นแบบแยกส่วนต่างคนต่างทำตามบทบาท ภาระหน้าที่และศักยภาพของตนเองขาดการบูรณาการองค์ความรู้ รูปแบบการจัดการศึกษาใช้รูปแบบนำชุดความรู้จากภายนอกชุมชน/เมือง มาจัดการเรียนรู้โดยทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรมมีการนำมาใช้แต่น้อยมากและไม่มีความแพร่หลายทั่วถึงในทุกพื้นที่ ก่อให้เกิดปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำ ความเท่าเทียมโอกาสทางการศึกษา ซึ่งส่งผลถึงคุณภาพของการจัดการศึกษา และคุณภาพของผู้เรียน ประกอบกับจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดศูนย์กลางการพัฒนาของของภาคเหนือ ดังนั้นสังคมเมืองเชียงใหม่จึงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามกระแสการพัฒนาของสังคมโลกในยุคปัจจุบันทำให้ทุนทางปัญญาแบบใหม่ๆ จากส่วนต่างๆ ของโลกเข้ามาแทรกซึมโดยง่าย เยาวชนขาดความสนใจในทุนปัญญาของชุมชน เพราะมองว่าล้าสมัยไม่สามารถนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ หรือแก้ไขปัญหาในยุคปัจจุบันได้

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (SLRT) องค์ประกอบรูปแบบประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ขั้นตอน / วิธีการ 4) เงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ โดยมีขั้นตอน การดำเนินงานหลัก จำนวน 3 ขั้นตอนดังนี้ **2.1 หลักการและแนวคิดพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบประกอบด้วย** (1) ขั้นตอนการค้นหาและแบ่งปันองค์ความรู้ทุนทางปัญญาใช้แนวคิดการจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข ของศาสตราจารย์ Wasee (2005) และแนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) แบบ (SECI Model) ของ Nonaka & Takeuchi (1995) เพื่อเป็นเครื่องมือในการค้นหาทุนทางปัญญาของกลุ่มผู้สูงอายุ (2) ขั้นตอนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ใช้แนวคิดปรัชญาคิดเป็น ของ Woravipat (1986) เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในการนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนต้องการความสุข คนคิดเป็นจะสามารถดำรงชีวิตให้มีความสุขได้ ดังนั้นเป้าหมายสุดท้ายของการเป็นคน “คิดเป็น” คือความสุข คนเราจะมีมีความสุขเมื่อตัวเราและสังคมสิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่นทั้งทางด้านวัตถุ ภายและใจนั่นเอง (ชีวิตพอเล่า: Woravipat, 1986: 655)

2.2 วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและสภาพปัจจุบันในการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนารูปแบบในการนำทุนจากทางปัญญาของกลุ่มผู้สูงอายุมาใช้จัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อส่งเสริมทักษะขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน **2.3 ขั้นตอน / วิธีการมีขั้นตอน** การดำเนินงานหลัก จำนวน 4 ขั้นตอนดังนี้ **1) ขั้นการค้นหาและแบ่งปันองค์ความรู้ทุนทางปัญญา S (Search and Sharing Intellectual Knowledge)** ประกอบด้วย (1) จัดกิจกรรมการพบปะพูดคุยของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน (Socialization) (2) การสร้างและแบ่งปันความรู้ที่ฝังลึกสู่องค์ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Externalization) (3) การวิเคราะห์องค์ความรู้จากประสบการณ์เพื่อจัดทำเป็นข้อมูลทุนปัญญา (Combination of Intellectual Capital) **2) ขั้นจัดการศึกษาตลอดชีวิต L (Learning Life Long Education)** รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรระยะสั้น เพื่อนำทุนปัญญาของผู้สูงอายุไปสู่การถ่ายทอด (Internalization) แก่คนในชุมชน เพื่อส่งเสริมทักษะขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การแก้ไขปัญหา และพัฒนาตนเองให้มีความสุขตามอัตภาพ ตามแนวคิดปรัชญาคิดเป็น **3) ขั้นสะท้อนกลับการเรียนรู้ R (Reflection)** เพื่อสะท้อนความคิดเห็นและประเมินความพึงพอใจในการได้เรียนรู้เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนาตนเอง และการดำเนินชีวิตตามบริบทชุมชน ซึ่งถ้าการเรียนรู้ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งหมด ก็สามารถกลับไปค้นหาองค์ความรู้ในแง่มุมใหม่ ๆ เพื่อนำกลับมาใช้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนาตนเอง และการดำเนินชีวิตตามบริบทชุมชนได้อีก จนกว่าจะรู้สึกพึงใจ และเกิดความสุขตามอัตภาพ ตามแนวคิดปรัชญาคิดเป็น **4) ขั้นการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ I (Transformative Learning)** เพื่อสรุปผลและหาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Transformative Learning) ดังนี้ 1) ประเด็นด้านทักษะความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามบริบทชุมชน (Affective Attributes) 2) ด้านความรู้ความเข้าใจในทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Cognitive Attributes) 3) ด้านเจตคติที่ดีในการเห็นคุณค่าของทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุ (Psychomotor Attributes)

3. ผลการประเมินเพื่อรับรองรูปแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย 1) ผลการประเมินรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านได้ค่าดัชนี IOC ด้านความสอดคล้องเท่ากับ 0.97 ด้านความเหมาะสมเท่ากับ 0.96 2) การตรวจสอบและรับรองรูปแบบ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน (Stakeholder) พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน (Stakeholders) มองว่ารูปแบบดังกล่าว มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน และการจัดการความรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นทุนทางปัญญาที่มีความสำคัญยิ่ง ด้วยเพราะรูปแบบดังกล่าวมีกระบวนการและวิธีการดำเนินงานตั้งแต่ค้นหาองค์ความรู้ที่ต้องการความรู้ สรุป รวบรวม จัดเก็บเป็นสารสนเทศ และนำมาองค์ความรู้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการนำทุนปัญญาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชุมชน

4. ผลการใช้รูปแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (SLRT) ได้จัดการจัดกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรระยะสั้นจำนวน 3 วิชา ประกอบด้วย (1) หลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เรื่องพืชผักในชุมชน, (2) หลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน เรื่องประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิต 12 เดือนของชุมชนยางนึ่ง, (3) หลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เรื่องการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและยาสมุนไพรโดยผู้เรียนได้แก่ผู้ที่สนใจในพื้นที่ตำบลยางนึ่ง จำนวนวิชาละ 20 คน รวมผู้เรียนทั้งสิ้น 60 คน ผลจากการเรียนรู้ พบว่า 4.1 ผู้เรียนสามารถจำแนกผู้เรียนได้เป็น 2 ประเภทคือ (1) ผู้เรียนที่มีพื้นฐานความรู้เดิม ได้แก่ ผู้เรียนที่มีพื้นฐานความรู้เดิม เกิดจากการผู้เรียนได้รับการถ่ายทอด สานิต การปฏิบัติให้เห็นจริง การกิจกรรมต่าง ๆ ตามวิถีในชุมชน เป็นกลุ่มผู้เรียนซึ่งมีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป (2) ผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐานความรู้เดิม พบว่าเป็นผู้เรียนที่มีช่วงอายุน้อยกว่า 40 ปี ได้แก่ ผู้เรียนกลุ่มประชากรวัยแรงงาน กลุ่มเยาวชน โดยผู้เรียนเหล่านี้เป็นกลุ่มซึ่งมีความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อตามบริบทของชุมชนยางนึ่งในระดับน้อยมาก ๆ สามารถเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนกลุ่มนี้ไม่ค่อยมีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องหรือผูกติดกับชุมชนมากนัก เกิดจาก 2 ประเด็นหลัก

คือ (1) ใช้ช่วงวัยการศึกษาตั้งแต่การศึกษาภาคบังคับ ระบบการศึกษาในโรงเรียนสอนได้องค์ความรู้ที่สำเร็จรูปและอยู่นอกเหนือบริบทชุมชน ประกอบกับคนในชุมชนเองก็ส่งลูกส่งหลานไปเรียนในเมืองตามความเชื่อที่มองว่าสถานศึกษาในเมืองมีคุณภาพดีกว่า ดังนั้นองค์ความรู้รอบชุมชนจึงถูกมองว่าเป็นของโบราณดูไม่ทันสมัย ไม่สามารถนำไปใช้ในการ

ดำเนินชีวิตได้ (2) คนในชุมชนเองก็ขาดความสนใจในการรวบรวม หรือการถ่ายทอด หรืออธิบายความเป็นมา ความหมายที่ยืดเยื้อของประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ในชุมชนให้เข้าใจได้ 4.2 วิถีการ พบว่า ผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นทุนปัญญาของตนเองในมิติที่ลุ่มลึกได้อย่างดียิ่ง ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ มีความเข้าใจ ในกุศโลบาย และความเป็นมาของประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อตามบริบทชุมชน ที่คนรุ่นก่อนได้คิดขึ้นซึ่งสอดแทรกอยู่ในกิจกรรมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น เนื้อหาเรื่องประเพณีวัฒนธรรมเดือนยี่เป็ง ซึ่งมีรายละเอียดของกิจกรรมและมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกับความเชื่อทางพุทธศาสนา อันประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการทำประตูปา, ประเพณีตั้งธัมมหลวง, การบูชาทางประทีป, การทำโคมลอย (ว้าวไฟ), การจุดบอกไฟ, การลอยกระทง หรือการเรียนรู้เรื่องพืชผักรอบตัว อันนำไปสู่การเชื่อมโยงของความรู้เดิมที่มีกับองค์ความรู้ใหม่เพื่อปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี 4.3 การประเมินผลภาพรวมพบว่าค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.54$) ประเด็นด้านการส่งเสริมเจตคติที่ดีของผู้เรียน พบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุสามารถอธิบายความหมายความเป็นมาเป็นไป และการเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมกับพุทธศาสนาได้อย่างกระจ่างชัด ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีทั้งด้านทุนปัญญาของผู้สูงอายุและด้านองค์ความรู้ของขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ชุมชน ประเด็นด้านทักษะขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน พบว่าความรู้ทุนทางปัญญาที่ได้รับการเรียนรู้ในหลักสูตรระยะสั้นสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างดี เพราะเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้เรียนตามบริบทของชุมชน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ซึ่งเป็นการส่งเสริมทักษะขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่แก่คนในครอบครัว และชุมชนต่อไปได้ ข้อเสนอแนะ พบว่า ควรมีการขยายและส่งเสริมการเรียนรู้ให้เพิ่มขึ้น และควรมีการค้นหาองค์ความรู้ที่เป็นทุนปัญญาจากผู้สูงอายุให้มากยิ่งขึ้น เพราะเป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาชุมชน และเป็นความรู้ที่ดีต่อการนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนยางนึ่ง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุในชุมชน

5. การประเมินและปรับปรุงรูปแบบโดยการจัดการประชุมอิงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) จำนวน 5 ท่าน 5.1 ด้านการประเมินคุณค่าของรูปแบบ พบว่า รูปแบบดังกล่าว มีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อผู้เรียน ครูผู้สอน และชุมชน ซึ่งส่งผลในการพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความสามัคคีภายในชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ได้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเป็นครูผู้

ถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเองนั้น เป็นแนวคิดที่ดี เนื่องจากจะทำให้ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ตรง จึงทำให้ได้รับความรู้ที่มีมิติลึก ซัดขึ้น และสามารถไขข้อสงสัยในประเด็นต่าง ๆ ได้ทุกมิติ ทั้งยังจะส่งผลดีต่อผู้สูงอายุที่เป็นวิทยากรผู้ถ่ายทอดทุนทางปัญญา (ครู) ให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในทุนปัญญาจากประสบการณ์ที่ตนมี เกิดความรู้สึกรักมีค่า ทั้งสังคมชุมชนยังได้ประโยชน์ในด้านการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนแต่ละวัย ในชุมชนก่อเกิดความสามัคคี เห็นคุณค่าในองค์ความรู้ที่เป็นทุนทางปัญญาของชุมชน **5.2 ข้อเสนอแนะในประเด็นที่ควรปรับปรุง** พบว่าในภาพรวมกระบวนการขั้นตอนตามรูปแบบเป็นไปด้วยดีและมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ แต่ได้เสนอแนะให้มีการปรับปรุงในส่วนแผนภาพของรูปแบบเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการนำไปใช้ โดยให้เพิ่มลูกศรในรูปแบบ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมองว่าการสะท้อนกลับการเรียนรู้ (Reflection) มีการเกิดขึ้นได้ตลอดตามความต้องการในการเรียนรู้ของผู้เรียนซึ่งจะใช้ข้อมูลตนเอง, ข้อมูลทางสังคมและข้อมูลวิชาการ ประกอบเพื่อตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา แสวงหาหนทางในการพัฒนาตนเองและชุมชนให้มีความสุขตามอัตถภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาแบบแผนการจัดการความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลทั่วไปและสภาพปัจจุบันพบว่า ปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริมให้เกิดการค้นหาและถ่ายทอดองค์ความรู้ตามธรรมชาติของชุมชนนั้นเกิดจากปัจจัยหลักคือ ปัจจัยด้านสัมพันธภาพของคนในชุมชน เช่นความเป็นเครือญาติ ความเป็นเพื่อนบ้าน ความสามัคคีกลมเกลียว ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น แต่ชุมชนยังมีความเข้าใจในกระบวนการ รูปแบบ วิธีการของการดำเนินการในกิจกรรมด้านการจัดการความรู้เพียงร้อยละ 35.26 โดยชุมชนมองว่าควรมีการศึกษาและนำทุนปัญญาของชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้มากขึ้น ในระดับคะแนนเฉลี่ยที่มากที่สุดในทุกๆ ข้อของประเด็นคำถาม (อำเภอพร้าว คิดเป็นร้อยละ 86.92 อำเภอแมริม คิดเป็นร้อยละ 74.62 อำเภอสาร์ภักดิ์ คิดเป็นร้อยละ 59.23 ตามลำดับ)ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยสำนักงาน กสท. (2555) ที่กล่าวว่าในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น บุคคล ครอบครัว ชุมชน ภาคเอกชนและภาครัฐควรมีส่วนเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบอย่างจริงจังในเพื่อส่งเสริมให้เกิดการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้คนในชุมชน

2) การพัฒนารูปแบบ พบว่า 2.1 รูปแบบดังกล่าวมีส่วนส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญเท่ากับ ($\mu = 4.56$) ระดับมากที่สุด 2.2 ทุนทางปัญญาของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นความรู้ที่ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะที่เพิ่มขึ้นในการดำเนินชีวิตตามบริบทของชุมชนเท่ากับ ($\mu = 4.54$) ระดับมากที่สุด 2.3 ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนรู้จากทุนทางปัญญาของกลุ่มผู้สูงอายุและผู้เรียนเกิดความตระหนักเห็นคุณค่าความสำคัญของทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนทั้งยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ส่งเสริมให้เกิดการยอมรับ ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในชุมชน เท่ากับ ($\mu = 4.55$) ระดับมากที่สุด) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Panich (2004: 6) กล่าวว่า ทุนปัญญาหรือทุนความรู้สามารถใช้สร้างคุณค่าและมูลค่าได้ (Value) การจัดการความรู้เป็นกระบวนการใช้ทุนปัญญานำไปสร้างคุณค่าและมูลค่าซึ่งอาจเป็นมูลค่าทางธุรกิจหรือคุณค่าทางสังคมก็ได้

3) การประเมินและปรับปรุงรูปแบบ พบว่ารูปแบบส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การค้นพบองค์ความรู้ที่น่าสนใจจากประสบการณ์การดำเนินชีวิต ประสบการณ์จากการทำงานที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์รวบรวมเป็นสารสนเทศของทุนทางปัญญาที่มีความเฉพาะและลุ่มลึกในการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรระยะสั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มาถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเองโดยการเป็นวิทยากร (ครู) ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในมิติที่ลึกซัดขึ้น และสามารถไขข้อสงสัยในประเด็นต่าง ๆ ได้ทุกประเด็น ทั้งยังจะส่งผลดีต่อผู้สูงอายุที่เป็นวิทยากร (ครู) ให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในทุนปัญญาจากประสบการณ์ที่ตนมี เกิดความรู้สึกรักมีค่า ทั้งสังคมชุมชนยังได้ประโยชน์ในด้านการเชื่อมสัมพันธ์ภาพระหว่างคนแต่ละช่วงวัยในชุมชน ก่อเกิดความสามัคคี สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2548: 15-18) ที่กล่าวว่า เมื่อนักเรียน เรียนจากใครเขาก็เคารพว่าคนนั้นเป็นครู เมื่อชาวบ้านรู้สึกมีเกียรติมีความภูมิใจในตนเอง นักเรียนก็ได้เรียนสิ่งที่มีประโยชน์ และมีความเคารพชาวบ้านเหล่านั้นว่าเป็นครูเขา ที่แหละที่เรียกว่า ศีลธรรมพื้นฐานทางสังคม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุมาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนตามนโยบาย “Thailand 4.0” อันจะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาจากฐานรากของประเทศ คือชุมชน หมู่บ้าน เพื่อพัฒนาต่อยอดให้เกิดเศรษฐกิจ

สร้างสรรค์ (Creative Economy) ทำให้เกิดการพัฒนามันคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ดังนั้นรัฐบาลควรให้ความสำคัญและนำประโยชน์จากทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ในการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศผ่านยุทธศาสตร์ชาติ (2560-2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้จากทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนเป็นหนึ่งใน ยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อันจะเป็นการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้มากกว่าการเรียนรู้จากทฤษฎี ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดให้การเรียนรู้จากทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนเป็นหนึ่งในกรอบการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษา ผ่านคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา และนโยบายของกระทรวง

3. ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้จากทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชน มีส่วนที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษานอกระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งจากภายในชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ ไปกำหนดเป็นจุดเน้นในการขับเคลื่อนงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนแก่ชุมชน

4. ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้จากทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชน สามารถส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็ก เยาวชน และนักศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในบริบทชุมชนถิ่นอาศัยของตนเอง ดังนั้นสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ในฐานะตัวแทนของกระทรวงศึกษาธิการในระดับจังหวัดควรนำความรู้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการศึกษาธิการจังหวัด (กศจ.) เพื่อหน่วยงานทางการศึกษา/สถานศึกษา ได้นำองค์ความรู้จากทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในพื้นที่ใช้จัดการศึกษาตามบริบทภูมิสังคมของตนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากในการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ก่อนนำรูปแบบไปใช้ในการจัดกิจกรรม ควรศึกษารายละเอียดของคู่มือการใช้รูปแบบ SLRT Model ให้เข้าใจ เนื่องจากรูปแบบนี้ใช้การถอดองค์ความรู้เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดโดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการใช้เครื่องมือ

เชิงคุณภาพ ทั้งสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ผู้ใช้รูปแบบจึงต้องมีความเข้าใจในบริบทพื้นที่พอสมควร เพื่อให้เกิดความสันทัดในการสัมภาษณ์และสามารถเชื่อมโยงข้อมูลนำไปสู่การได้มาขององค์ความรู้ที่มีความชัด ลุ่มลึกและมีความเหมาะสมกับบริบทชุมชนและความต้องการในการเรียนรู้

2. รูปแบบ SLRT Model นี้ใช้แนวคิดปรัชญา “คิดเป็น” มาเป็นแนวทางที่สำคัญของการดำเนินงานตามรูปแบบ ดังนั้นในทุกขั้นตอนของรูปแบบสามารถมีการย้อนกลับเพื่อปรับปรุงหรือเพิ่มเติมให้เกิดองค์ความรู้ที่ตรงตามความต้องการของผู้เรียนรู้ การแก้ไขปัญหา และการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความสุขตามอัตภาพได้มากที่สุด

3. รูปแบบ SLRT Model นี้ เป็นรูปแบบที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในทุกมิติของชุมชน เพื่อร่วมมือกันในการดำเนินงานตามรูปแบบ ดังนั้นในการนำรูปแบบไปใช้ ผู้ใช้ควรแสวงหาความร่วมมือจากองค์กรภาคเอกชน และเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อร่วมกันดำเนินการตามรูปแบบในการแสวงหาองค์ความรู้ในมิติที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนเป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยใช้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุโดยใช้บริบทพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งพื้นที่ตัวอย่างในการวิจัย แต่ในประเทศไทยมีพื้นที่ที่หลากหลายทางภูมิสังคม ดังนั้นจึงควรมีการวิจัยเพื่อส่งเสริมการนำองค์ความรู้จากทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุมาพัฒนาประเทศในแขนง และบริบทพื้นที่ต่าง ๆ ให้เพิ่มมากขึ้น อันจะเป็นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีความมั่งคั่ง มั่งคั่ง และยั่งยืน

2. เพื่อให้เกิดความหลากหลายในแนวทางการค้นหาทุนทางปัญญาและการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท และภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ จึงควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโดยใช้ทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในทุกสถานศึกษาเพื่อจะได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่มีความเฉพาะของแต่ละชุมชนในการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่ นักเรียน และประชาชน

3. ด้วยเพราะในแต่ละพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ และภาษาที่ใช้ในการสื่อสารดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยทุนทางปัญญาของผู้สูงอายุในพื้นที่ แบบจำเพาะในด้านชาติพันธุ์และภาษา โดยแสวงหาความร่วมมือจากองค์กรภาคเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่มีความหลากหลาย และลุ่มลึกในมิติขององค์ความรู้ อันจะมีประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างการรับรู้ และเสริมสร้างความเข้าใจอันดีแก่กันของประชาชนในประเทศ

References

- Department of Provincial Administration. *Official Statistics Registration Systems*. Retrieved from http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php. [in Thai]
- Ikujiro, N. (2006). *Creating Sustainable Competitive Advantage through Knowledge-Based Management*. Documents for seminar of Office OPDC January 18, 2007.
- _____. (2007). *The Knowledge-Creating Company*. *Harvard Business Review* July–August 2007. Harvard Business school publishing.
- Office of National Economic and Social Development Board. (2013). *National Economic and Social Development Plan Development Plans*. No11. Bangkok. [in Thai]
- Panich, V. (2004). *Knowledge management with the new administration*. Bangkok: The Knowledge Management Institute. [in Thai]
- Royal Thai Government Gazette. (1999). *National Education Act B.E. 2542*. Bangkok: Office of the Council of State. [in Thai]
- Vorapipat, K. (1986). *Lifelong education Include non-formal education articles*. No5. Bangkok: Office of Non-formal and Informal Education. [in Thai]